

Sygn. akt I ACa 580/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 maja 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: SSA Dorota Markiewicz

Sędziowie: SA Marzena Konsek-Bitkowska

SO del. Anna Strączyńska (spr.)

Protokolant: sekretarz sądowy Sławomir Mzyk

po rozpoznaniu w dniu 21 maja 2018 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa L. P. (1)

przeciwko A. B.

o zapłatę

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 20 grudnia 2016 r., sygn. akt XXIV C 54/15

I. *oddala apelację,*

II. *nie obciąża powódki kosztami postępowania apelacyjnego,*

III. *przyznaje r. pr. J. T. ze Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie kwotę 8100 (osiem tysięcy sto) złotych powiększoną o należny podatek VAT tytułem wynagrodzenia za udzielenie powódce pomocy prawnej z urzędu w postępowaniu odwoławczym.*

Anna Strączyńska Dorota Markiewicz Marzena Konsek-Bitkowska

Sygn. akt I ACa 580/17

UZASADNIENIE

Pozwem złożonym w dniu 15 stycznia 2015 r. L. P. (1) wniosła o zasądzenie od A. B. kwoty 4.327.022,22 zł wraz z ustawowymi odsetkami liczonymi od dnia 28 maja 2010 r. do dnia zapłaty, jak również zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki kosztów procesu. W uzasadnieniu pozwu wskazano, iż w dniu 27 maja 2010 r., w W. zmarł L. B., zaś w dniu 6 kwietnia 1995 r., w W. zmarła K. B. (1). Spadkodawcy pozostawili trójkę wspólnych dzieci dziedziczących na podstawie ustawy po obydwojgu z małżonków tj. L. P. (1), M. W. (1) i A. B.. Nadto powódka wskazała, iż żaden ze spadkobierców ustawowych nie składał oświadczenia o odrzuceniu spadku po żadnym ze spadkodawców, nikt nie zrzekł się dziedziczenia, nie został uznany za niegodnego dziedziczenia ani wydziedziczony. Wszyscy przyjęli spadek wprost na podstawie ustawy. Jak wskazała powódka w chwili śmierci L. B. nie posiadał on żadnego majątku,

w związku z czym nie było żadnej masy spadkowej. Jednocześnie powódka podniosła, że pozwany A. B. otrzymał od spadkodawców gospodarstwo rolne, w skład którego wchodziły nieruchomości gruntowe według załączonego do pozwu wykazu, położone m.in. w W. przy ul. (...) i jej okolicach, na W., w P. oraz we wsi Ż. koło P. - pozwany otrzymał powyższe nieruchomości na podstawie „umowy przekazania własności i posiadania gospodarstwa rolnego” z dnia 11 stycznia 1982 r., a zawartej w Urzędzie Dzielnicowym W. M.. Pozwany otrzymał również zabudowania, wyposażenie i inwentarz z gospodarstwa. Powódka podkreśliła też, że pozwany rozdysponował częścią gospodarstwa – podarował jedną z działek M. i E. W. i sprzedał inną działkę na rzecz M. R. i jego żony A. R.. Precyzując swoje roszczenie, powódka wskazała, że udział spadkowy jej przypadający po L. B. wynosi 1/3 części spadku, a co za tym idzie roszczenie o zachówek zawiera się w proporcji 2/9 wartości całego spadku. W ocenie powódki nieruchomości darowane przez L. B. i K. B. (1) synowi A. B. miały powierzchnię 64.133 m⁽²⁾, zaś ich łączna wartość wynosiła 25.653.200 zł, zaś wartość nieruchomości obejmujących udział darowany przez L. B. wynosiła 12.826.600 zł. W uzasadnieniu pozwu wskazano również, że nieruchomość, w której udział w wysokości 1/2 darował A. B. spadkodawca L. B. we wsi Ż. miała powierzchnię 13.100 m⁽²⁾ i wartość 5.240.000 zł. Natomiast nieruchomość w której udział w wysokości 1/2 części L. B. darował A. B., stanowiącą działkę o nr (...) z obrębem (...) miała powierzchnię 5.775 m⁽²⁾. Jej wartość wynosiła natomiast około 2.310.000 zł przy czym wartość obejmująca udział darowany przez L. B. wynosiła około 1.155.000 zł. Jak wskazano w ocenie powódki łączna wartość nieruchomości w zakresie darowanym przez L. B. wynosił zatem 19.221.600 z czego część przypadająca powódce 2/9 (udział powódki w spadku po L. B.) wina stanowić kwotę 4.271.466,67 zł. W ocenie powódki do wskazanej kwoty należy również doliczyć odpowiednią część stanowiącą wartość zabudowy działki o nr (...), z obrębem(...) położonej w W. przy ul. (...), przy czym powódka podniosła, iż jej zdaniem wartość wskazanej zabudowanej nieruchomości wynosi 500.000 zł. Jak podnosiła powódka z uwagi na fakt, iż działka została darowana przez L. B. i K. B. (1) na rzecz A. B., część wartości przypadająca na L. B. wynosiła połowę czyli kwotę 250.000 zł, z czego udział powódki w spadku po L. B. winien wynosić kwotę 55.555,55 zł co w zsumowaniu z poprzednimi kwotami daje łącznie kwotę 4.327.022,22 zł.

W odpowiedzi na pozew pozwany wniósł o oddalenie powództwa w całości, jak również o zasądzenie od powódki na rzecz pozwanego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. W uzasadnieniu swojego stanowiska pozwany wskazał, że rodzice stron przekazali mu nieodpłatnie gospodarstwo rolne na podstawie umowy przekazania własności i posiadania gospodarstwa rolnego z dnia 11 lutego 1982 r. Umowa ta została sporządzona na podstawie obowiązującej wówczas ustawy z dnia 27 października 1977 r., o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin. W ocenie pozwanego nie można się zgodzić ze stanowiskiem strony powodowej, że umowę przekazania własności i posiadania gospodarstwa rolnego z dnia 11 lutego 1982 r., należy traktować jako umowę darowizny, która podlega zaliczeniu na schedę spadkową.

Pismem z dnia 14 listopada 2016 r., powódka cofnęła pozew co do części żądania tj. w zakresie kwoty 3.564.616,11 zł wraz z odsetkami co do tej kwoty.

Wyrokiem z dnia 20 grudnia 2016 r. Sąd Okręgowy w Warszawie umorzył postępowanie co do kwoty 3.564.616,11 zł, oddalił powództwo w pozostałej części, przyznał pełnomocnikowi z urzędu reprezentującemu powódkę koszty zastępstwa procesowego, nie obciążył powódki kosztami postępowania i nieuiszczone koszty przejął na rachunek Skarbu Państwa.

Powyższe orzeczenie zapadło w oparciu o następujące ustalenia: L. P. (2) z domu B., M. W. (2) z domu B. oraz A. B. są dziećmi L. B. i K. B. (2) z domu P..

W dniu 11 lutego 1982 r. L. B. i K. B. (1) zawarli z pozwanym umowę o przekazanie własności i posiadania gospodarstwa rolnego. W umowie wskazano, że dotychczasowi rolnicy (rodzice stron) uzyskali wstępne stwierdzenie(...) w W. pismem z dnia 05 lutego 1982 r., że odpowiadają warunkom przyznania emerytury na podstawie ustawy z dnia 27 stycznia 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin po osiągnięciu wieku emerytalnego przez K. B. (1) to jest po dniu 12 lipca 1985 r. Jednocześnie na mocy przedmiotowej umowy L. B. i K. B. (1) oświadczyli, że posiadają gospodarstwo rolne zabudowane o powierzchni 7,72 ha położone na terenie dzielnicy M.

i Gminy P. tj. składające się z 15 działek gruntu oraz, że L. B. jest również właścicielem 3 działek we wsi Ż. – Gmina P. o powierzchni 1,31 ha. W przedmiotowej umowie wskazano również, że działka o nr. (...) położona w obrębie(...) o powierzchni 57,75 a, stanowi współwłasność L. B. w 1/2 części i G. G. w 1/2 części.

Dalej zgodnie z treścią przedmiotowej umowy L. B. i K. B. (1) oświadczyli, że wartość przedmiotowego gospodarstwa rolnego w okresie 5 lat poprzedzających przekazanie nie uległa obniżeniu.

Następnie L. B. i K. B. (1) oświadczyli, że własność i posiadanie gruntów wymienionych w dokumencie przenoszą w całości i nieodpłatnie na rzecz swojego syna A. B.. Do umowy dołączono załącznik zawierający szczegółowy opis gospodarstwa rolnego.

W umowie wskazano, iż A. B. odpowiada wymogom art. 75 ustawy z dnia 27 października 1977 r., o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin i daje gwarancję należytego prowadzenia nabytego na własność gospodarstwa rolnego o łącznej powierzchni 7,72 ha. A. B. przyjął własność i posiadanie gospodarstwa rolnego z wyjątkiem składek, podatków i opłat, a także oświadczył, że odpowiada za obciążenia nieruchomości hipotekami lub innymi prawami.

W myśl postanowień umowy L. B. i K. B. (1) oświadczyli, że rezygnują z wydzielenia im działek gruntu rolnego do bezpłatnego użytkowania, jednocześnie zastrzegli sobie prawo do dożywotniego zamieszkiwania w pokoju z kuchnią od strony zachodniej wejścia do budynku, a także zastrzegli sobie prawo korzystania z dowolnie wybranej części pomieszczenia gospodarskiego w rozmiarze niezbędnym do zaspokajania ich potrzeb.

Spadek po K. B. (1) zmarłej w dniu 6 kwietnia 1995 r., w W. na podstawie ustawy nabyli mąż L. B., córka L. P. (1), córka M. W. (1) i syn A. B. po 1/4 części spadku każdy z nich.

Spadek po L. B. zmarłemu w dniu 27 maja 2010 r., w W. na podstawie ustawy nabyli córka L. P. (1), córka M. W. (1) i syn A. B. po 1/3 części spadku każdy z nich. Zmarły L. B. nie pozostawił po sobie żadnego majątku.

W dniu śmierci L. B. tj. w dniu 27 maja 2010 r., powódka decyzją lekarza orzecznika ZUS z dnia 25 listopada 2002 r., została uznana za osobę trwale niezdolną do pracy.

Na podstawie aktu notarialnego z dnia 18 września 2008 r., Rep. (...) A. B. sprzedał A. R. i M. R. niezabudowaną działkę położoną przy ulicy (...) w W., D. U. w obrębie (...) oznaczoną w ewidencji gruntów nr 20 o powierzchni 1.124 m⁽²⁾ za cenę 200.000 zł

Według stanu na dzień 11 lutego 1982 r., wartość nieruchomości objętych umową o przekazanie własności i posiadania gospodarstwa rolnego kształtowała się następująco:

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 8.072 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 326.578 zł,

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 3.304 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 785.864 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 2.083 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 73.295 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 145 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 4.720 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 1.124 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 247.707 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem(...) o powierzchni 5.110 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 186.540 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 5.110 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 178.046 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 4.604 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 1.453.437 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 3.705 m² położona w W. (droga bez nazwy) wynosi 115.722 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 3.132 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 97.825 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 1.637 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 51.130 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem(...)o powierzchni 5.186 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 189.314 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 6.048 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 220.782 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 6.086 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 230.189 zł;

- wartość rynkowa prawa własności działki nr (...) z obrębem (...) o powierzchni 10.170 m² położona w W., przy ul. (...) wynosi 2.320.720 zł.

Wartość rynkowa prawa własności gospodarstwa rolnego położonego w W., dzielnicy U. według stanu na dzień 11 lutego 1982 r., i cen aktualnych wynosi 6.303.822 zł. Ponadto wartość rynkowa udziału wynoszącego 1/2 w prawie własności niezabudowanej nieruchomości gruntowej, położonej na terenie dzielnicy W. w W., stanowiącej działkę ew. o nr.(...) z obrębem (...), według stanu na dzień 11 lutego i cen aktualnych wynosi 58.798 zł; wartość rynkowa niezabudowanej nieruchomości gruntowej, położonej na terenie dzielnicy W. w W., stanowiącej działkę ew. o nr.(...)z obrębem(...) o powierzchni 3.727 m⁽²⁾ dla której nie jest prowadzona księga wieczysta, według stanu na dzień 11 lutego 1982 r., wynosi 70.839 zł i wartość rynkowa niezabudowanej nieruchomości gruntowej, położonej w miejscowości Ż., stanowiącej dawne działki ew. nr (...) i(...) oraz działkę (...) według stanu na dzień 11 lutego 1982 r. i cen aktualnych wnosi 184.699 zł.

W dniu 29 maja 2013 r., L. P. (1) skierowała przeciwko A. B. wniosek o zawiązanie do próby ugodowej - o zapłatę kwoty 4.918.992,59 zł tytułem zachowku po L. B.. Na posiedzeniu w przedmiocie zawiązania do próby ugodowej w dniu 13 września 2013 r., pełnomocnik wnioskodawczyni L. P. (1) zmodyfikował wniosek w ten sposób, że wniósł o zapłatę na rzecz wnioskodawczyni od przeciwnika kwoty 7.378.488,89 zł. Do zawarcia ugody nie doszło.

W dniu 30 października 2008 r., pozwany A. B. dokonał przelewu na rzecz powódki L. P. (1) na kwotę 400.000 zł, tytułem darowizny.

Powyższy stan faktyczny Sąd I instancji ustalił na podstawie dokumentów dołączonych do akt sprawy, niekwestionowanych przez żadną ze stron. Podstawą do ustaleń były też zeznania pozwanej i opinie biegłych.

Następnie Sąd Okręgowy stwierdził, że podstawą do umorzenia postępowania co do kwoty 3.564.616,11 zł był przepis art. 203 § 1 kpc i oświadczenie o cofnięciu pozwu w tym zakresie oraz zgoda pozwanego na taką czynność.

Następnie Sąd przypomniał przepisy o zachowku i o sposobie jego obliczania, tj. art. 991 § 1 i 2 kc, art. 993 kc i art. 995 § 1 kc. Sąd nie miał wątpliwości co do legitymacji czynnej i biernej stron, a nadto co do tego, że powódka jako osoba trwale niezdolna do pracy ma prawo do zachowku wyższego oraz wskazał, że w skład spadków po K. B. (1) i L. B. nie wchodziły żadne składniki majątkowe, które dawałyby podstawę do ustalenia wartości substratu zachowku. Sąd stwierdził, że powódka swoje roszczenie opierała wyłącznie na żądaniu zaliczenia do masy spadkowej wartości gospodarstwa rolnego (w postaci nieruchomości i naniesień – z wyłączeniem ruchomości), które zostało przekazane A. B. przez rodziców stron umową o przekazanie własności i posiadania gospodarstwa rolnego z dnia 11 lutego 1982 r. wskazując, iż jej zdaniem była to de facto umowa darowizny. Z uwagi na powyższe, Sąd Okręgowy uznał, że istotą sporu niniejszego postępowania było określenie charakteru prawnego umowy z dnia 11 lutego 1982 r. i ustalenie czy wskazana umowa jest umową przekazania gospodarstwa rolnego w trybie art. 52 ustawy z dnia 27 października 1977 r., o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeń dla rolników i ich rodzin czy też darowizną podlegającą zaliczeniu do schedy spadkowej.

W dalszej części uzasadnienia Sąd przypomniał przepisy ustawy z dnia 27 października 1977 r., o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeń dla rolników i ich rodzin oraz orzecznictwo Sądu Najwyższego, według którego wartości gospodarstwa rolnego przekazanego następcy na podstawie art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin nie uwzględnia się przy ustalaniu zachowku. Sąd wskazał też, że orzecznictwo jest akceptowane przez inne sądy w Polsce, w tym Sądy Apelacyjne. Sąd Okręgowy przychylił się do stanowiska, że w/w ustawa, jak i kolejna ustawa regulująca tę kwestię utrzymała szczególny charakter umowy o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy w zamian za rentę lub emeryturę, wskazując na zamiar odróżnienia tej umowy od umów uregulowanych w kodeksie cywilnym, w szczególności od umowy darowizny, a zatem stanął na stanowisku, że umowa z następcą jest to nowy typ umowy nazwanej, zbliżony, lecz nie tożsamy z darowizną lub jest to umowa nienazwana.

Konsekwencją takiego przyjęcia była niemożliwość zaliczenia wartości gospodarstwa rolnego do substratu zachowku. Sąd Okręgowy wskazał, że uwzględniając ochronną funkcję przepisów o zachowku oraz to że przepis art. 994 § 1 i 2 kc odnosi się do umowy nazwanej – umowy darowizny, niedopuszczalne byłoby w świetle uchwały Sądu Najwyższego wydanej w składzie siedmiu sędziów w dniu 25 listopada 2005 r., (III CZP 59/05) uwzględnienie powództwa.

Sąd Okręgowy wskazał też, że nawet, gdyby przyjąć, że umowa przekazania pozwanemu gospodarstwa rolnego zawarta przez rodziców stron z pozwanym jest darowizną, to i tak w świetle art. 994 § 1 kc została ona dokonana ponad 10 lat temu, co także skutkowałoby oddaleniem powództwa.

O kosztach Sąd orzekł na podstawie przepisu art. 102 kpc i art. 113 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, o wynagrodzeniu pełnomocnika powódki na podstawie § 6 pkt 5 w zw. z § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu.

Z powyższym rozstrzygnięciem nie zgodziła się powódka, która wywiodła apelację. Wyrok został zaskarżony w punkcie 2 i zarzucono mu:

- naruszenie prawa materialnego, tj. art. 994 § 1 kc poprzez błędną jego wykładnię i przyjęcie, że do zachowku nie dolicza się darowizn dokonanych przed więcej niż 10 laty, podczas, gdy dotyczy to tylko darowizn na rzecz osób niebędących spadkobiercami oraz art. 993 kc w zw. z art. 994 § 1 kc i art. 888 § 1 kc w zw. z art. 889 kc i art. 52 ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin przez błędną ich wykładnię i przyjęcie, że do zachowku nie zalicza się gospodarstwa rolnego przekazanego na podstawie tej ustawy,

- naruszenie prawa procesowego, tj. art. 233 § 1 kpc przez dowolną, a nie swobodną ocenę dowodów i przyjęcie, że środki pieniężne przesłane powódce zostały przekazane jako darowizna, podczas, gdy była to kwota z tytułu uwolnienia się od ciężaru zamieszkiwania z niepełnosprawną – chorą na schizofrenię powódką i zadośćuczynienia.

Wskazując na powyższe zarzuty, powódka wniosła o zmianę wyroku i zasądzenie na jej rzecz kwoty 762.406,11 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 27 maja 2013 r. do dnia zapłaty.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Apelacja wniesiona przez powódkę nie zasługuje na uwzględnienie.

W pierwszej kolejności należy podkreślić, że Sąd Apelacyjny w pełni podziela ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd I instancji i przyjmuje je za własne. Zdaniem sądu odwoławczego, Sąd Okręgowy dokonał także starannej i trafnej oceny prawnej zasadności żądania powódki i prawidłowo uznał, że istotą sporu było rozważenie, czy umowa z następcą rolników jest tożsama z „darowizną”, o której mowa w art. 993 k.c.

Przede wszystkim wskazać należy, że nietrafny jest zarzut naruszenia prawa materialnego, tj. przepisu art. 993 kc w zw. z art. 994 § 1 kc. Należy w tym miejscu przypomnieć, iż w myśl art. 993 k.c. przy obliczaniu zachowku dolicza się do spadku, stosownie do art. 994 k.c. i nast., darowizny oraz zapisy windykacyjne dokonane przez spadkodawcę. Z kolei według treści art. 1000 k.c. jeżeli uprawniony nie może otrzymać należnego mu zachowku od spadkobiercy lub osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, może on żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Jednakże obdarowany jest obowiązany do zapłaty powyższej sumy tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem darowizny.

Już literalne brzmienie samego przepisu art. 993 k.c., znowelizowanego ustawą z dnia 18 marca 2011 r., jednoznacznie wskazuje na intencję ustawodawcy, co do ukształtowania zamkniętego katalogu przypadków, warunkujących możliwość doliczenia do masy spadku przedmiotów, które w chwili otwarcia spadku nie należały już do majątku zmarłego, albowiem zostały zeń przeniesione do majątku osoby trzeciej (to wyłącznie darowizny). Przemawia za tym przede wszystkim użycie słowa „darowizny” zamiast słowa lub sformułowania umożliwiającego rozszerzającą interpretację pojęcia, np. „aktywa przeniesione z majątku spadkodawcy do majątku osoby trzeciej tytułem darmym”. Nie byłoby to wówczas jednoznaczne z darowizną sensu stricto (art. 888 k.c.) i uczyniłoby możliwym zaliczenie do masy spadkowej wartości składników przekazanych nieodpłatnie. Gdyby wolą ustawodawcy było unormowanie pozwalające na zaliczenie przedmiotów innych, niż darowizny, z pewnością dałby temu wyraz redagując art. 993 k.c., zwłaszcza w ramach wspomnianej nowelizacji. Bezsprzecznie zatem ustawodawca nie przychylił się do krytycznych głosów doktryny, które wywołała uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 1991 r. podjęta w sprawie III CZP 4/91.

Dominujące stanowisko orzecznictwa, jak i stanowisko większości przedstawicieli doktryny na gruncie ustawy z 14 grudnia 1982 r. oraz wcześniejszej ustawy z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin przemawia za przyjęciem, iż umowa z następcą rolników nie jest darowizną, o której mowa w art. 888 i nast. k.c. Aktualność tych stanowisk została zachowana i potwierdzona w bieżącym orzecznictwie, zacytowanym przez Sąd Okręgowy (m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 1991 r. w sprawie III CZP 4/91), który to pogląd podziela również Sąd Apelacyjny – rozciąga się ona na definicję „darowizny” użytą w art. 993 k.c., przy przyjęciu zasady jednolitej wykładni pojęć w danym akcie prawnym.

Regulacja przekazania gospodarstwa rolnego następcy nastąpiła poza kodyfikacją prawa cywilnego i należy podzielić pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w w/w uchwale oraz uchwale z dnia 21 czerwca 2012 r., sygn. akt. III CZP 29/2012 (Biuletyn Sądu Najwyższego 2012/6), gdzie stwierdzono, że przy ustalaniu zachowku nie uwzględnia się wartości gospodarstwa rolnego przekazanego przez spadkodawcę następcy na podstawie umowy przewidzianej w art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. W uzasadnieniach powyższych orzeczeń Sąd Najwyższy wskazywał, że umowa zawarta z następcą miała stanowić kontrakt szczególny, gdyż ustawodawca nakazywał stosować jedynie odpowiednio przepisy kodeksu cywilnego o

umowie przedwstępnej. Wskazano również na odrębne unormowanie rozwiązania umowy przez sąd (a nie jej odwołania), czy możliwości uzyskania przez rolnika świadczeń dożywotnich lub pieniężnych, co wskazuje na zamiar odróżnienia tej umowy od umów uregulowanych w kodeksie cywilnym oraz ścisłe powiązanie możliwości zawarcia umowy z pracą następcy w gospodarstwie rolnym, jej zaprzestanie czyniąc przesłanką rozwiązania umowy. W ocenie Sądu Najwyższego wszystkie te uregulowania potwierdzają, że niejednorodny charakter umowy o przekazaniu gospodarstwa rolnego następcy, zawierającej elementy prawa administracyjnego, ubezpieczeniowego i cywilnego, przemawia przeciwko uznaniu, że z punktu widzenia uprawnień do zachowku umowa taka może być traktowana jako umowa darowizny i nie można doliczyć w tym wypadku wartości gospodarstwa rolnego przy wyliczaniu zachowku.

Sąd Apelacyjny doszedł więc do przekonania, iż choć umowa przekazania gospodarstwa rolnego została zawarta na podstawie ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, to gdyby odnosić ją do płaszczyzny przepisów kodeksu cywilnego stanowi ona swoiste odbicie umowy dożywocia, a nie umowy darowizny. Zakres przedmiotowy ww. kontraktu (przekazanie gospodarstwa w zamian za dożywotnie zamieszkiwanie w pokoju z kuchnią i możliwość korzystania z części pomieszczenia gospodarczego) odpowiada umowie uregulowanej w art. 908 § 1 k.c. i wykracza poza essentialia negotii umowy darowizny, będącej wyłącznie bezpłatnym przeniesieniem składnika z majątku darczyńcy do majątku obdarowanego (art. 888 k.c.). Istotnym jest też to, że rodzice stron otrzymali świadczenie wzajemne w postaci środków z ubezpieczenia społecznego, co również wyklucza możliwość uznania umowy z dnia 11 lutego 1982 r. za umowę darowizny.

Pogląd powyższy tutejszy Sąd Apelacyjny wyraził też w orzeczeniu z dnia 19 lipca 2006 r., (sygn. akt VI ACa 99/06, niepubl.) gdzie wskazano, że umowa o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy w zamian za świadczenie z ubezpieczenia społecznego wobec zawarcia w niej elementów z różnych dziedzin prawa ma niejednorodny charakter, jednakże ze względu na zakres regulacji oraz cel, jakiemu ma służyć, nie może być ona z punktu widzenia zachowku traktowana tak, jak umowa darowizny w rozumieniu przepisu art. 888 § 1 k.c., a tylko takie darowizny doliczane są do spadku przy obliczaniu zachowku po myśli przepisu art. 993 kc.

Na marginesie wspomnieć tylko można, że zarzut naruszenia przepisu art. 994 § 1 kc w kontekście terminu zaliczania darowizn względem osób będących spadkobiercami pozostawał bez znaczenia, skoro i tak co do zasady umowa z dnia 11 lutego 1982 r. nie stanowiła darowizny.

Sąd Apelacyjny nie stwierdził również naruszenia prawa procesowego w postaci przepisu art. 233 § 1 kpc. Ustalenia Sądu Okręgowego są prawidłowe i stanowisko powódki stanowi jedynie polemikę z nimi. Kwalifikacja kwoty 400.000 zł przekazanej L. P. (1) przez A. B. na mocy przelewu z dnia 30 października 2008 r. pozostaje bez znaczenia dla rozstrzygnięcia. Nie jest to istotą sporu, bowiem nie stanowi w żaden sposób uznania powództwa, czy częściowego wykonania wezwania do zapłaty zachowku.

Mając na uwadze powyższe Sąd na podstawie art. 385 k.p.c. oddalił apelację powódki jako oczywiście bezzasadną.

O kosztach postępowania orzeczono na podstawie przepisu art. 102 kpc, uznając, że sytuacja życiowa powódki (schizofrenia i trwała niezdolność do pracy) oraz majątkowa powódki uzasadniają skorzystanie z zasady słuszności i nieobciążanie jej kosztami przeciwnika procesowego.

W punkcie II Sąd Apelacyjny przyznał wynagrodzenie pełnomocnikowi, który reprezentował powódkę z urzędu, ustalając je według stawki obowiązującej w dacie wniesienia apelacji według rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości odnośnie wynagrodzeń pełnomocników z urzędu. Stawka została powiększona o należny podatek od towarów i usług.

SSO (del) Anna Strączyńska SSA Dorota Markiewicz SSA Marzena Konsek-Bitkowska